

Fuglevennen

Din naturkontakt

Vår 2006

Tema:
Svaler
Lag en trekryperkasse

Årets fugl -
Terne

Sol, sommer, kyst - og terner! Slik er idyllen i manges minner, men i virkeligheten får ternene stadig større vanskeligheter langs kystene våre. Det er uvanlig at makrellternene kan sitte fredelig i kolonien sin som her, med halvstore unger i godt hold. Økt båttrafikk og menneskelig ferdsel forstyrrer ternene slik at de til slutt forsvinner fra sine gamle reirholmer. Sviktende tilgang på små fisk er et annet problem.

Ternene er trekkfugler, som overvintrer langs kysten av Vest-og Sør-Afrika. Men en del rødnebbterner flyr helt til iskanten rundt Antarktis for å jakte fisk og krepsdyr. Rødnebbterna har det lengste trekket av verdens fugler, fra Arktis til Antarktis og tilbake, hvert år!

Folk flest snakker om *terna*, men egentlig dreier det seg om to arter. Rødnebbterne og makrellterne er nemlig såpass like at selv mange ornitologer kan ha vanskelig for å skille dem fra hverandre ved første øyekast. Derfor har heller ikke NOF skilt mellom de to artene ved valget av årets fugl, og bare samlet dem begge under betegnelsen *terne*.

Kos deg med fuglene!

Mange har blitt usikre, og noen har også blitt redde på grunn av alt oppstyret omkring fugleinfluensa i løpet av våren. Fuglevenner spør om de kan fortsette å henge opp fuglekasser eller å mate fuglene dersom det er fare for at de kan ha fugleinfluensa. Her er svaret et klart JA - bare fortsett å nyte fuglenes nærvær! Heng opp fuglekasser, sjekk hvem som tar dem i bruk og fortsett med å mate fuglene. Selv dersom det skulle bli funnet en eller flere fugler i Norge som er døde på grunn av fugleinfluensa, så behøver du ikke å være engstelig. Hvis du likevel vil ta noen forholdsregler, så er det viktigste å vaske hendene når du har tatt i fôringsplass eller fuglekasser. Du må gjerne også fortsette å mate ender, svaner og andre våtmarksfugler. Også her er enkel håndhygiene en vanlig og tilstrekkelig forholdsregel.

Hos oss mennesker rammer influensa luftveiene. Hos fugl rammer derimot influensa mage- og tarmsystemet. Det betyr at smitten spres med fuglenes ekskrementer. Det er derfor at håndvask etter kontakt med fuglebrett og/eller fuglekasser er en enkel og grei forholdsregel. Selv ikke hvis du skulle plukke opp en fugl som var død av fugleinfluensa, ville faren for å bli smittet være spesielt stor hvis en utviser vanlig renslighet. Den største risikoen for å bli smittet av denne sykdommen finnes blant de folk som eventuelt håndterer fjærkre i farm hvor sykdommen oppstår. Oppvirvlet støv fra fuglenes ekskrementer kan bringe smitten ned i lungene til den som steller fuglene.

Fugleinfluensa frinnes i mange ulike varianter, spesielt blant ender, svaner og andre vannfugl. Vanligvis blir de ikke spesielt syke av disse «snille» influensaformene. Det er helst når tamhøns i farm smittes av slike varianter av fugleinfluensa at

Tam måke på terrassen - et møte til glede både for fugl og folk. Attpå til er gråmåka ringmerket, og koden kan leses av!

sykdommen raskt kan endre seg og bli aggressiv, dvs. farlig for fuglene slik at mange dør. Mens dette kan være dødelig for alle fuglene i en hønsflokk, rammer det vanligvis bare noen individer blant villfugl.

Mange av utbruddene av aggressiv fugleinfluensa blant ville fugler skyldes trolig at sykdommen er spredt via vår frakt av tamhøns. For eksempel fraktes det store mengder høns fra Asia til bl. a. Tyrkia, hvor fugleinfluensaen ble påvist hos svaner ved starten av dette året.

Gjennom aviser og TV har det blitt hevdet at fugleinfluensaen trolig også vil nå Norge når trekkfuglene ankommer. I følge svenske medisiner og fuglekyndige folk er det trolig det motsatte som skjer, nemlig at smitefaren synker. Det skyldes at faren for at fugl skal smitte hverandre synker når de forlater sine vinterkvarter. Da sprer de seg ut i enkelte leveområder, og kontakten mellom de enkelte fuglene blir rett og slett svært liten.

Dette betyr at det er god grunn til å glede seg over trekkfuglenes tilbakekomst, nå som før, uten å engste seg for skrekkszenarier som fra tid til annen måtte dukke opp i våre medier. Ha en God Fuglerik Vår!

Roar

Innhold

	side
Årets fugl - terne	2-3
Leder; kos deg med fuglene!	4
Tid for stærkasser	5
Spørsmål og svar	6-7
Unge fuglevenner	8
Slik forer du fasaner	9
Tema: svaler	10-13
Lag rugekasse for trekryper	14-15
Bli kjent med terna	16-17
Hvor bøndene lærer vipevern	18-19
Mine fuglesider	20-21
Når fugler dør	22

Fuglevennen kommer ut med to nummer i året, ett om våren og ett om høsten. Abonnement koster kr 90 pr. år. www.fuglevennen.no

Har du spørsmål om abonnement, eller stoff til *Fuglevennen*, send dette til:

Norsk Ornitologisk Forening
Sandgata 30B, 7012 Trondheim
tlf.: 73 84 16 40
fax: 73 84 16 41
e-post: fuglevennen@birdlife.no

Redaksjonen i *Fuglevennen*:

- * Roar Solheim (ansvarlig redaktør)
Agder naturmuseum og botaniske hage
- * Trond Vidar Vedum
Høgskolen i Hedmark, avd.
lærerutdanning
- * Magne Myklebust
Norsk Ornitologisk Forening
- * Morten Ree
Norsk Ornitologisk Forening

Bildescanning, layout og uttegning:

Roar Solheim

Foto omslagssider:

ForSIDE: Låvesvale: Torbjørn Martinsen.

BaksIDE: Stær ved reirhull. Jon Bekken.

Fuglevennen 2006 årg.3 nr 1.
ISSN 1504-0623

Tid for stærkasser

Stærens ankomst er ett av de mest kjente og omtalte vårtegn rundt omkring i Norges land. Når de første stærene synger fra TV-antenner, hustak og trær er folk ikke lenger i tvil - våren ER her. Men de siste 10-15 årene har stæren mange steder gått merkbart tilbake i antall. Det er ikke alltid lett å fastslå hva som er år-

Foto: Eivind Furset.

Stæren synger fra en seljebusk.

saken til slike endringer. For stær-en kan det skyldes flere forhold. Færre områder hvor stæren kan finne mat er én mulig årsak, og dette kan

En fullvoksen stærunge titter ut fra reirbulet, klar til å møte en ny verden.

Foto: Eivind Furset.

Foto: Eivind Furset.

Dette er min kasse - pell deg vekke!

ramme stær både på hekkeplassene i Norge og på overvintringssteder lenger sør i Europa. En annen mulig årsak kan være færre trær med hakkespetthull eller hus med sprekker og nisjer hvor stæren kan plassere reiret sitt.

Du kan hjelpe stæren med å henge ut stærkasser. En stærkasse med indre mål på ca 12x15 cm, 30 cm høyde og hulldiameter på 4,5 cm vil tilfredsstille de fleste stærer. Heng kassene 3-5 meter over bakken i trær, stolper eller på husvegg. Noen ganger kan stær hekke i små kolonier, med flere reir nær hverandre. Stærkasser kan derfor henges i trær med 5-10 meters innbyrdes avstand. Kassene bør lages slik at lokket kan åpnes, for de bør alltid renses om høsten etter endt hekking. Mange stærreir

blir nemlig svært «grisete» i løpet av hekkesesongen, med mudder, støv og fugleskitt. Stærkassene er også velegnede reirplasser for kjøttmeis, svarthvitfluesnapper, vendehals og noen andre hullrugere. Til og med tårnseilere kan benytte det forlatte stærreiret til å hekke i.

Stæren går omkring på bakken og plukker insekter, mark og andre småkryp. Den er derfor avhengig av at det finnes jorder, enger, gressplener eller andre områder med kortvokste planter i nærheten av reirplassen for å kunne finne nok mat til ungene sine. Prøv deg fram med kasser på forskjellige steder, og send gjerne noen ord til Fuglevennen om resultatene fra dine egne stærkasser.

Hvorfor flyttet skjærene?

Ei veninne av meg budde midt i Fyresdal sentrum ei tid. Ein dag vart det slik eit bråk ute i ei stor bjørk nær huset. Då veninna mi såg ut, dreiv eit skjærepar og flytta reiret sitt over i nabobjørka. Reiret hadde dei bygd same våren. Dei var ganske høglytte og ”samtala” seg imellom heile tida. Dei held på heilt til dei hadde flytta heile reiret. Veninna mi fylgde med dei heile dagen, og undra seg stort over hva dette skulle vere godt for. Neste dag blas det opp ganske godt, og utpå dagen blas den store bjørka som reiret vart flytta frå, ned. Så kan vi undre oss då, om dette skjæreparet var ”synske”? Eller har nokon ei forklaring på hendinga?

Bergit Husstøyl,
Hauggrend, Fyresdal

Det er alltid vanskelig å trekke konklusjoner etter en slik engangshendelse. At bjørka blåste ned dagen etter at skjærene flyttet reiret, kan rett og slett skyldes en tilfeldighet. Men hvis treet først var såpass dårlig, så er det også fullt mulig at skjærene har merket at det beveget seg på en ustabil måte. En fugl som sitter oppe i et bestemt tre dag etter dag, vil raskt kjenne at treet beveger seg annerledes dersom det er like før det detter ned, selv om ikke vi mennesker kan observere denne forskjellen. At skjærene eller andre fugler skulle være ”synske” i den forstand vi ofte tenker på dette begrepet, er lite trolig. Men fordi de kanskje sanser andre deler av verden enn hva vi legger merke til, kan deres evner kanskje i blant fortone seg noe ”overnaturlige” for oss mennesker.

Når bør fuglekassene henges opp?

Jeg har en fuglekasse, men den henger ikke oppe i treet ennå midt i februar. Jeg lurer på når det er best å gjøre dette, og når er det for sent å henge opp kassene? Et annet spørsmål som jeg lurer på er om fugleparasitter kan overleve i et fuglereir om vinteren?

Heidi Maria,
Sørli skole

Selv om gamle fuglereir blir liggende i en fuglekasse gjennom en svært kald vinter, så kan fuglelopper overleve i reiret. Når vårsola varmer sitter de rundt flyvehullet og hopper på det første som dukker opp (og det kan være deg dersom du skal undersøke fuglekassa). Selv om fuglelopper kan bite én gang, er de ikke farlige. Dusj og vask av klær gjør det av med dem.

Fuglekasser bør helst henges opp innen utgangen av mars. Men selv dersom du henger opp en kasse i midten av mai,

Foto: Roar Solheim.

Helt mot slutten av mai kan fuglene ta i bruk en nylig opphengt fuglekasse.

kan en hullruger begynne å bygge i den bare et par dager etter. Det samme kan i sjeldne tilfeller også skje med sent utbengte uglekasser.

Hvilke hakkespetter lager smier?

Her jeg bor er det mye flaggspett, og jeg har observert flere spettesmier. I den forbindelse lurer jeg på om det bare er flaggspetten som lager dette, samt om tillagingen er medfødt eller tillært.

På forhånd tusen takk !

Med vennlig hilsen
Trine Merethe Kristiansen

Foto: Roar Solheim.

Dette er et interessant spørsmål, hvor svaret ikke er helt lett å gi. Det er i første rekke hos flaggspett en ser at det lages spettesmier, og det har sammenheng med at arten hakker ut frø fra kongler. Men hvitryggspett kan hakke ut hasselnøtkjerner fra hasselnøtter, og den fester nok også nøttene i en smie eller barksprekk for å få tak på nøtta. I boken «Handbook of the birds of Europe, the Middle East and North Africa» står anført at evnen til å lage spettesmier er mest utviklet hos flaggspett av fuglene i Dendrocopos-slekten. Det betyr at også andre arter i flaggspett-gruppen må være i stand til å lage spettesmier. Det står videre at ungfugler lett lærer dette, underforstått at de tydeligvis må lære å gjøre det. Hvorvidt de lærer dette ved å observere sine foreldre eller andre, eldre flaggspetter, eller lærer det gjennom prøving og feiling, ser ikke ut til å være kjent.

Utsultede kattugler

Foto: Roar Solheim.

Denne kattugla var så utsultet at den ikke klarte å lette da den slo ned på en død fugl som ble kastet ut til den bak Agder naturmuseum i mars i år. Ugla ble satt i et stort bur og foret opp et par uker før den kunne slippes ut igjen.

I begynnelsen av mars fant faren min en forfrossen ugle i Frognerparken i Oslo. Den hadde isklumper på føttene, og klarte ikke å bevege seg. Han tok den med hjem, og da isklumpene tinte, fant han rester av en trost i klørne. Vi var usikre på hva slags ugle det var, men den hadde brune øyne og var sikkert 20 cm høy. Jeg tipper at det var en kattugle. Den hadde masse dun, så jeg tror det var en unge. Foreløpig er den innendørs og blir matet med rå kylling. Den kan nok ikke fly, for den ble sittende i fire timer da faren min tok den med utendørs for å se om den ville dra avsted. Hva er best å gjøre? Skal vi ta den med tilbake dit den ble funnet og håpe at moren tar seg av den igjen, eller skal vi fore

den opp og vente til den er klar til å fly selv?

Stine

Dette er ganske sikkert en kattugle (mørke øyne), men det er neppe en unge så tidlig som i mars (selv om det kan skje). Trolig er det en ungfugl født i fjor (2005). I overgangen februar-mars i år var det svært kaldt og mye snø over hele Sør-Østlandet, og mange kattugler sultet ihjel. Den fuglen dere fant var sannsynligvis så svekket at den ikke klarte å fly avsted. Hvis en finner slike fugler, bør en kontakte fuglefolk for å få hjelp. Uglene spiser rent kjøtt, men trenger hele byttedyr for å kunne gulpe opp boller med ufordøyde rester i blant. I mai kan en finne kattugleunger som ikke kan fly ennå. Disse bør få sitte i fred, siden foreldrefuglene mater dem med jevne mellomrom.

Fuglekasser og fugleinfluensa

Kan jeg fortsette med å henge opp fuglekasser i år hvis fugleinfluensaen kan komme til Norge?

Lars Erik

Ja, det kan du trygt gjøre uten frykt! Hvis du vil ta noen forsiktighetsregler, så kan du bruke gummibansker når du skal renske ut kassene om høsten. Kos deg med fuglene som før!

Spørsmål og svar

Hvis du lurer på noe om fuglekasser, fugleføring eller fuglenes liv, så ta kontakt med Fuglevennen. Vi i redaksjonen forsøker å gi svar og råd. Svarer denne gangen er Roar Solheim.

Melormer som meisefor

I Rob Humes *Fuglehandboken* står det at melormer skal være slik en genial meisemiddag. Det står også at de kan kjøpes levende, og at de er lette å ale opp selv. Kan dere hjelpe meg med litt informasjon om hvor jeg kan få kjøpt slike melormer, og hvordan jeg kan ale dem opp?

Vennlig hilsen

Torben Grue, Oslo

Melormer er larvene til melbiller (brune, ca 1 cm lange biller). De kan kjøpes i de fleste dyrebutikker (som for til kjeledyr). Hvis du legger larvene i et glassbur med finmasket fluenettinglokk, opprevne biter av eggekartong, brodsmuler, knekkebrød, flatbrød, havregryn og lignende (alt av tørr melmat går), så vil larvene utvikle seg til voksne biller. De vil parre seg, legge egg og så er du i gang med din egen kultur! Legg inn en eplekrott av og til slik at larvene får noe fuktighet. Ikke gi dem vann, da kan melmaten mugne. En melbillekultur kan overleve selv om du glemmer å se til dem i flere uker - de er utrolig hardføre! Melormer er super mat til de fleste spurvefugler. Rødstrupene elsker slikt for. Det gjør også tambøner, som sloss om godbitene hvis de blir bydd på melormer. Pass på nettinglokket slik at billene ikke kommer ut i kjøkkenet ditt - der vil du neppe ønske dem velkommen!

Unge fuglevenner med ringmerkingsopplevelser

Til Fuglevennen,

Vi er to tvillingjenter på 9 år fra Surnadal, og vi har lest Fuglevennen fra starten av. Fint blad, men vi synes det kommer alt for sjeldent! Vi er ordentlige fuglevenner, og har hver vår bok som vi krysser av fugler i. I sommer har vi blant annet vært med og ringmerket kattugler (både voksen og unger), perleugle- og høsehaukunger. For første gang har vi også vært med og fanget og ringmerket smålomunger, noe som var veldig morsomt. Vi har også fått være med under nettfangst av småfugler for ringmerking.

Takk for et veldig fint blad!

Marit og Sol Holten
Surnadal

Sol (til venstre) og Marit Holten med to smålomunger som skal ringmerkes.

Sol og Marit!

Takk for tegninger, bilde og fugleberetning til Fuglevennen! Det både høres og ser ut som om dere allerede har fått oppleve mye spennende og uvanlig i fuglenes verden, siden dere er så heldige å kunne bli med en som har lov til å ringmerke fugl. Kanskje har dere tilgang til kikkert og teleskop - da vil dere kunne oppleve fugl som er lenger unna dere også. Lykke til videre med fugleinteressen!

Red. Roar

Sol og Marit har sendt med hver sin tegning til Fuglevennen. Kattugleungen over er tegnet av Sol, mens Marit har tegnet knoppsvanen under.

Slik forer du fasaner

Fasan var opprinnelig en fugl som var utbredt i Sørøst – Russland og i Asia. Senere er fuglen satt ut mange steder i verden. I Norge ble fasan første gang satt ut i Bærum 1875-76. Senere er det satt ut fasaner over store deler av Sør-Østlandet. Hvis du bor i et område der fasan har klart å etablere seg som hekkefugl, kan du oppleve at den oppsøker foringsplassen din på jakt etter mat. Terje Hagen som bor på Hamar har i mange år satt ut foringsautomater for fasan, og i løpet av vinteren spiser fasanene mye korn. Han forteller til Fuglevennen at han har fått tak i noen plastdunker med lokk som tar ca.100 liter. I bunnen av dunken borer han et hull ved hjelp av en drill og setter inn en metallfjær. Når fasanene hakker på denne fjæra, så drysser det ut korn. Fuglene plukker opp kornet fra bakken. På denne måten blir det minimalt med korn som går til spille. Terje Hagen lager tre ben på dunken ved hjelp av trykkimpregnerte planker (dimensjon 2"/3"). Disse skjærer han skrått til og fester dem med gjennomgående skruer. Da spriker beina litt ut og dunken står støtt. Fasanene har god plass under dunken. Han plasserer dunken nær noen graner eller tette busker. Fasanene føler seg tryggere der og blir ikke så lett oppdaget av hønsehauk. Hvete er god mat for fasaner. I løpet av vinteren spiser fasanene på Hedemarken mange sekker med hvete.

Foto: Trond Vidar Vedum.

Over: Terje Hagen med foringstønne av plast. Under viser han hvordan korn spruter ut når fasanene hakker på skruen.

Foto: Roar Solheim.

Fasanbanen (over) er en fargesterk gjest i villastrøkene, mens hunnfuglen (under) har gode kamuflasjefarger.

Foto: Roar Solheim.

Foto: Trond Vidar Vedum.

Vil du lage en fasanforer og ønsker mer informasjon, kan du kontakte Terje Hagen tlf. 95 18 25 18. Fjæra som festes under dunken kan du bestille ved å kontakte Knut Amundsen tlf. 91 53 45 47 (Gamle Hobølsvei 39, 1550 Hølen).

En svale gjør ingen sommer, men kan du tenke deg en sommer uten svaler?

Svalene hører sommeren til der de suser gjennom luften med kvitring og høye rop. Men den folkelige betegnelsen «svale» omfatter flere arter enn mange er klar over. Den som lager mest lyd er tårnseileren. Selv om den ligner på svalene, så tilhører den en egen fuglegruppe kalt *seilere*. De er flygespecialister som både sover og parrer seg mens de er på vingene! Og havner de på bakken, er de som regel dødsdømte fordi de ikke klarer å lette ved egen hjelp. I slutten av mai ankommer de Sør-Norge, og flyr i susende fart mellom høyhus og over hustak. Når tårnseilernes kvasse skrik skjærer gjennom luften, vet du at sommeren har begynt...

Det finnes tre arter svaler i Norge. Her kan du se hvordan du skal skille dem fra hverandre.

Godt beskyttet under takstein eller takplater legger tårnseileren sine to hvite egg. Den bygger ikke reir selv, men bruker helst et gammelt gråspurvreir. Tårnseilere kan også hekke i stærkasser.

Disse svalene hekker i Norge

Foto: Ingvær Grastveit.

Foto: Ingvær Grastveit.

Foto: Ingvær Grastveit.

Svalene er spurvefugler som er tilpasset et liv i lufta. De har spisse vinger og er gode flygere. Beina er korte, men de har ikke mistet evnen til å lande på bakken eller å lette fra flat grunn. De kan gripe om greiner

og ledninger, og sitter derfor lik andre spurvefugler når de hviler. Svalene har små, spinkle nebb, men gapet er stort slik at de kan snappe insekter i lufta. Alle artene er trekkfugler som holder til i tropisk Afrika

om vinteren. Alt i slutten av april kan de første låvesvalene dukke opp i Sør-Norge, og snart følger taksvaler og sandssvaler etter.

... og i tillegg har vi tårnseileren

Kulturlandskapets fugler

Fordi svalene er insektspisere av rang, trives de ekstra godt der hvor det finnes husdyr. Kumøkk er mat for fluer og andre småkryp, og svalene jakter på disse. I tillegg er låver og store gårdsbygninger ypperlige steder hvor låvesvale og taksvale kan

plassere reirene sine i sikkerhet mot for eksempel rovfugler. Når beitedyr som kuer og hester forsvinner og englandskapet gror igjen, forsvinner svalenes jaktmarker. Husdyrbonden er derfor en av svalenes beste venner.

Foto: Jon Bakken.

Foto: Ingvær Grastveit.

Tårnseileren kan på nært hold minne om en liten rovfugl. Ungfugler som havner på bakken, blir faktisk mistolket som rovfugler. De trenger hjelp for å komme seg på vingene. Hvis de ikke er skadet, kan du kaste slike fugler opp i lufta, så flyr de!

Foto: Ingvær Grastveit.

Varsler svalene været?

«Når svalene flyr lavt, blir det regn», sa folk tidligere. I dag ser de fleste på værvarslene i TV, men svalenes kobling til værforandringer kan vi fremdeles overvære. Forklaringen ligger i at svalene fanger insekter som svever med vinden. Ved høytrykk stiger varm luft opp og trekker insektene med seg høyt til værs. Svalene følger etter. Ved lavtrykk kommer gjerne kald luft sigende, og da presses insektene ned. Dette er årsaken til at svalene jakter lavt over bakken før det blir regnvær. Men svaler KAN også jakte lavt uten at det er utsikt for regn. Det skjer når sola varmer opp mørke felter på bakken (som f. eks. asfalt på en vei). Da blir det varmere luft nær

Foto: Jon Bekken

En tårnseiler som ble fanget for å ringmerkes, hadde en bolle av insekter og edderkopper i gapet. Her er småkrypene løst fra hverandre i vann. Svalene jakter de samme småkrypene, og samler dem til en klump i gapet før de flyr for å mate ungene sine.

bakken, og svalene jakter insekter i

disse «luftlommene». Om kvelden kan du se dette når svaler og tårnseilere jakter lavt over bilveier, med fare for å bli kjørt ihjel.

I varme somre kan svalene få alle ungene på vingene, som låvesvallekullet under. En regnfull og kald sommer kan derimot bety at svært få svaler får fram unger det året.

Foto: Jon Bekken

Ringmerking avslører svalenes trekkruiter

Om høsten samles låvesvalene ved takerbevekste vann. I Bergen har Stein Byrkjeland (bildet under) og Ingvar Grastveit fanget og ringmerket låvesvaler i mange år. De har også fulgt dem til vinterkvarterene. I en hage midt inne i Sør-Afrika har de kontrollert låvesvaler fra en rekke steder i Sør-Norge. De har

også funnet låvesvaler som var ringmerket i Sverige, Danmark, Finland, England, Tyskland og Polen!

Mens låvesvalene flyr til Sør-Afrika, holder sandsvalene seg i Afrika nord for ekvator. Taksvale flyr også til den sørlige delen av Afrika, men deres trekk og vinterkvarter er ennå ikke så godt kjent som låvesvalenes.

Før fuglenes trekk var kjent trodde folk at svalene forsvant ned i mudderet på bunnen av vann om høsten. Det var kanskje ikke så underlig, siden folk så store svaleflokker i takerbevegene om kvelden, og morgenen etter var fuglene helt borte. Hva skulle folk ellers tro?

Foto: Roar Solheim

Foto: Ingvar Grastveit

Foto: Irmund Vidar Vedum.

Reir av mudder og strå

Både taksvale og låvesvale bygger reirene sine av våt jord, leire og mudder. Mens taksvala (under) mest bygger av mudder, bruker låvesvala (under til høyre) ofte mer strå og planter i reiret. Taksvalene hekket opprinnelig i bergvegger, men har funnet ut at våre bygninger er ypperlige til å feste reir på. Også låvesvalene bruker våre bygninger som reirsted. Som navnet sier, er

det helst åpne låver og uthus som egner seg. kitter reiret fast oppunder tak og utspring, og gjerne mange reir ved siden av hverandre (bildet over). Selv om flere par låvesvaler kan hekke i én låve, så ligger reirene vanligvis noe mer spredt. For å unngå fugleskitt langs husveggen fra taksvalene, kan du montere en tverrliggende planke et stykke under reirene som kan fange opp skiten.

Foto: Jon Bekken.

Sandsvala - en tunnellgraver

Sandsvalene har valgt å gjemme reirene sine langt inne i bakken. De graver lange hull inn i sandbanker. Slike finner de langs elver som graver i sandholdig jord, eller i grustak. Sandsvalene hekker i koloni, dvs. mange fugler graver reir ved siden av hverandre. En slik koloni kan flytte fra ett år til et annet, men ofte kan det være vanskelig for sandsvalene å finne egnede reirsteder. Nå har noen fuglefolk begynt å lage kunstige sandsvalekolonier. Det vil vi omtale i et senere Fuglevenn-hefte.

Foto: Gunnar Numme.

Foto: Irmund Vidar Vedum.

Foto: Roar Solheim.

Foto: Frode N. Bye.

Utfordringen

Tekst:
Trond Vidar Vedum

Lag rugekasse for trekryper

Foto: Vilken Vedeler.

Av og til kan trekryperen la seg friste av fett på forplassen (over). Trekryperen pleier å gjemme reiret sitt i sprekker i trær eller bak løse barkflak (begge bildene

Foto: Jon Bekken.

Har du lyst til å få en leieboer litt utenom det vanlige? Da kan du lage en hekkekasse for trekryper.

Trekryperen trives best i lavlandet i både bar- og løvskog. I Sør-Norge er den forholdsvis vanlig i bar-skogsmiljøer på Østlandet og i Trøndelag, men fuglen finnes også langs kysten i alle fall til Troms fylke.

Trekryperen har en brunspraglete fjærdrakt og et karakteristisk, nedoverbøyd nebb. Navnet *trekryper* henspiller på måten fuglen søker næring. Den begynner som regel nederst på en trestamme og beveger seg oppover, noen ganger i spiral rundt treet. Når den når toppen av treet, flyr den ned til rota på neste tre og tar en ny klatrerunde. Trekryperen har kraftige klatreføtter med skarpe klør. Disse gjør at fuglen får lett tak trestammen. Den sitter på stammen omtrent som en hakkespett, med stjerten som støtte mot trestammen. Derfor er også trekryperens stjertfjær stivere enn hos andre spurvefugler – ikke ulikt stjerten hos hakkespettene.

Trekryperen bygger normalt reir under løse barkflak, i sprekker i

trestammer eller for eksempel i hulrom i ei rotvelte. Selv om trekrypere kan hekke i fuglekasser av stærkassetypen, så er de mye lettere å få som kassebrukere hvis du lager spesialkasser til dem. Fuglen er svært tillitsfull, og du kan observere den på noen få meters avstand.

Hvis du vil hjelpe trekryperen og få noen fine naturopplevelser med denne arten, så går du fram slik: En hul trekubbe på ca. 40 cm er et godt utgangspunkt som du kan lage to kasser av. Del kubben diagonalt slik du ser vi har gjort på fotografiet (neste side). Hul kubben ut innvendig. Bruk stemjern (huljern). Trekryperkassa kan lages på to måter. Den kan skrå oppover, med et tak på toppen, eller den kan skrå nedover, med et bordstykke som bunn. Her er det den oppoverskrånende typen som er vist. Denne typen ser ut til å være mindre attraktiv for bl. a. svartmeis, og kassa blir dermed mer eksklusivt beregnet på trekryper.

Lag et lokk som blir seende ut som en halvmåne. Både kassa og lokket må utformes slik at de slutter inn mot trestammen. For å få til dette, kan det være lurt å ha en hoggestabbe eller en stammekubbe som du kan prøve kassa mot. Inngangshullet lager du halvmåneformet på 3x2 cm. Lag ett på hver side av kassa; det er praktisk for fuglene. Når ungene er små, varmer gjerne den ene fuglen ungene til den andre kikker inn gjennom hullet. Det er trangt i kassa, og med to åpninger kan den andre fuglen smette ut det

Foto: Trond Vedum.

Et buljern er god hjelp for å hule ut de halve kubbene som skal bli trekryperkasser.

andre inngangshullet. Trekryperen foretrekker trange kasser. Får du svartmeis i trekryperkassa er det et tegn på at du har laget kassa for romslig.

Vår erfaring med trekryper er fra barskogsmiljøer på Østlandet. Her bør trekryperkassene henges opp i grov, eldre barskog. Heng kassene på trestammen ca. 1,5 meter over bakken. Da er det lett å følge med på trekryperens familieliv. For å få festet kassa godt kan du skjære to dype spor med sag som ståltråden kan presses inn i. Du kan også bruke nettingkrampe som ståltråden trekkes gjennom som en ekstra sikring.

Når det er unger i kassene, må du ikke falle for fristelsen til å åpne kassa. Fugleungene sitter gjerne på trestammen inne i kassa, og store unger kan raskt smette ut av kassa og oppover stammen. Disse kan det være vanskelig å få tak i. Kassetypen med lokk gir litt større mulighet for å kikke ned i kassa uten å måtte løsne kassa fra trestammen. Trekryperne er svært tillitsfulle,

Den ferdige trekryperkassa er festet med ståltråd rundt trestammen. Merk trepinnen som strammer tråden. Lokket er belagt med takpapp. Den buler opp over en kloss som skjøter to bordbiter sammen.

så du kan faktisk nøye deg med å betrakte dem på kort hold. Sett deg på en stubbe 4-5 m fra kassa. Da kan du studere fuglene i ro og mak mens de forer ungene sine.

Trekryperen er tidlig ute med eggleggingen. Det er derfor lurt å sette opp kassene allerede innen utgangen av mars.

Trekryperen har ofte to kull i løpet av våren. Hunnen kan starte opp med det andre kullet før ungene har fløyet ut fra den første reirplassen. Et tips kan derfor være å sette opp ei kasse ca. 50-100 meter unna den første hekkeplassen. Hvis du er heldig, flytter trekryperen over til den nye kassa og produserer kull nummer to.

Send oss gjerne noen ord hvis du lykkes med å få trekryper i kasser, og om de erfaringene du gjør!

Trekryperen på vei inn med mat.

Makrellterne

oransjerødt nebb
med sort
spiss

lyst
grått
bryst

ytre stjertfjær
kortere enn hos
rødnebbterne

Foto: Ashjorn Lie.

Bli kjent med terna!

Makrellterne og rødnebbterne er de to terneartene du vanligvis møter i Norge. Som du ser av bildene, så er de svært like. Du skal se dem under gode forhold for å være sikker på hvilken art du ser.

Ternene er fiskespisere. De jakter på små fisk ved å stupe ned i vannet. Som regel flyr de fram og tilbake over vannet under søk etter fisk. De kan også «stille» i lufta før de stuper ned, omtrent lik en tårnfalk.

Makrellterne,
ungfugler

brune eller mørke
flekker på oversiden

hvitt pannefelt

Foto: Bjørn Vidar Olsson.

Ternene gir mye lyd fra seg, og bidrar tydelig til å gi kysten en egen stemning. Her et makrellternepar.

Foto: Jørn Johnsrud.

Foto: Gunnar Numme.

Ternene er smekre og elegante flygere, som disse nærstudiene av rødnebbterne (over) og makrellterne (under) viser.

Foto: Bjørn Vidar Olsson.

Hvor bøndene lærer vipe-vern

Tekst:
Anders Bjordal

Vipa er en kulturlandskapsfugl som er i tilbakegang. Dagens moderne og rasjonelle jordbruk har fått en negativ virkning på bestanden. Fórhøsteren er trolig den enkeltfaktoren i jordbruket som har gjort størst utslag. I tillegg gjødsler en mer intensivt med kunstgjødsel og husdyrgjødsel nå enn før. Dette fører til at en slår oftere. I tillegg går en del unger og egg også tapt når en sprer gylle (bløt husdyrmøkk), fordi både egg og unger blir kjølt ned. Disse faktorene sammen med en del lokale (f. eks. omlegging fra husdyrproduksjon til kornproduksjon på Østlandet) har gjort at vipa har

fått problemer med å få fram unger. Dette regnes som hovedårsaken til at bestanden er i tilbakegang. Den norske hekkebestanden ble i følge Norsk Fugleatlas i 1994 oppgitt til å være 60.000 par.

Ved Stend jordbruksskole i Bergen har skolen i årevis merket opp reir og tatt hensyn til vipene ved jordarbeiding. Vipetaksering inngår i dag som en fast del av undervisningen. Skolen har en stor maskinpark, og driver et rasjonelt og effektivt jordbruk. Hvis skolen ikke hadde tatt hensyn til vipene hadde trolig bestanden i dag vært sjanseløs. 2002 var det beste vipeåret, da ble det merket opp hele 55 reir. Dessverre

har de siste årene vært dårligere, og i fjor hekket det rundt et titalls par ved skolen.

Jeg var elev ved skolen i 1998-2001, og i denne perioden lærte jeg mye om vipas hekkebiologi. Etter en lang vinter er det en fantastisk opplevelse å se og høre vipas fluktspill over Stendmarkene. Noen uker etter at vipene er ankommet og har dannet par, starter eggleggingen. Omtrent samtidig begynner den travle våronna. Arbeidsøktene ved skolen er styrt i øker på 4 skoletimer. Disse blir forsøkt lagt til perioder med oppholdsvær slik at en unngår unødvendig nedkjøling av vipeeggene. Før en starter pløying av jorder, gjennomfører de ulike klassene registrering og taksering av vipene på det aktuelle jordstykket som skal pløyes. Når reiret er lokalisert, merkes dette opp med en pinne. En legger så en metallplate dekket med jord forsiktig under reiret. Når en senere skal pløye eller harve, flyttes metallplaten med reiret oppå forsiktig til side slik at en unngår å kjøre ned reiret. Deretter flyttes reiret tilbake.

De øvrige vipereirene ved skolen merkes på samme måte med en pinne. Når en skal kjøre ut gjødsel noen uker senere, dekkes reirene med en boks for å unngå tilgrising med husdyrgjødsel. Dekslene blir fjernet snarest mulig etter gjødsling, og vipene synes ikke å ta skade av dette.

Vipene ruger på eggene i 25–30 dager, men ungene er ikke flygedyktige før etter omkring 25 dager. Den største enkelttrusselen mot vipeungene er trolig fórhøsteren. En prøver så godt en kan å unngå at vipeunger forsvinner i dragsuget, men dette er vanskelig.

Foto: Roar Solheim.

Foto: Roar Solheim.

«Kan dette jorden brukes, tro?» Vipehannen sjekker forholdene.

Jeg tror at vipeprosjektet ved jordbruksskolen bidrar til at fremtidens bønder får større forståelse og vil føle større ansvar for å ta vare på ”sine” viper. En særlig takk til inspektør/jordbrukslærer Magnus Vakt skjold som også hvert år bruker mye av sin fritid på å taksere reir.

Når jordene skal pløyes, sås, tromles (over) eller harves, er vipereirene utsatt. Vipas egg har god kamuflasje (til høyre), og det krever observasjon og årvåkenhet for å finne reirene. Under markerer en vipehann at han har funnet et egnet sted for en reirgrop, og inviterer vipebunnen til å komme og inspisere stedet.

Foto: Roar Solheim.

Foto: Roar Solheim.

Mine fuglesider

Nærgående sanger

Foto: June Hagen Seberg.

Min bror Dag Wilhelmsen som bor ved Torkildstranda syd for Drøbak, hadde en morsom opplevelse en augustdag i fjor. Han forteller at han sto på verandaen med kikkerten for å se nærmere på en fugl som satt og varslet nede i krattet på nedsiden av huset. «Da kom plutselig den ene løvsangeren flygende inn på verandaen og satte seg på hånda mi. Jeg fikk signalisert til min venninne June Hagen Seberg, som grep kameratelet og fikk tatt noen bilder av den. Etter hvert fløy den ut igjen, men den virket veldig lite sky. På det ene bildet sees for øvrig også mitt teleskop som alltid står klart for nye fugleopplevelser!»

Øyvind Wilhelmsen, Drøbak

Av og til bender det at fugler ikke er redde for oss mennesker, og opptrer som om vi ikke fantes. Slik oppførsel kan tyde på at fuglen er syk eller avkrefstet. I dette tilfellet kan det bende at løvsangeren var sliten. Kanskje hadde den allerede fløyet langt før den nådde Drøbak?

Red. Roar

Berget flaggspetten!

En gang da jeg var ute og lekte, så jeg katten vår stirre på noe. Jeg visste ikke hva han satt og så på, og plutselig sprang den inn i buskene. Da hørte jeg lyden fra en flaggspett, og så løp katten vår ut av buskene. Den hadde flaggspetten i kjeften sin! Da jeg så det, løp jeg etter katten. Jeg fikk fanget den og tok fra den flaggspetten. Heldigvis var den ikke skadet, så da slapp jeg den. Flaggspetten fløy opp i et tre og ble sittende der en stund før den fløy bort til skogen.

Ilmar, 10 år.

Det var litt av en opplevelse, og en heldig flaggspett! Takk for fin tegning og beretning.

Trekfuglankomster

Våren 2005 holdt Bergit Husstøyl i Fyresdal øye med trekfuglene, og noterte når de ulike artene ankom hennes bosted. Plassen Hauggrend ligger ca 350 m o. h. Her er datoene da hun først observerte fuglene:

19 mars:	svarttrost	12. april:	linerle
27 mars:	bokfink	16. april:	grågås
2. april:	rødstrupe	17. april:	svarthvitfluesnapper
4. april:	gråtrost, måltrost	15 mai:	svaler (ubestemt art)
7 april:	duetost, rødvingetrost	24. mai:	enkeltbekkasin

Det er en fin ankomstserie du har notert for de typiske trekfuglene, og det ser ut til at de følger mønsteret for mesteparten av sør-Norge. Det er verdt å merke seg ankomsttiden for svarthvitfluesnapper. Den er tidlig ute. For 30 år siden ankom denne arten sør-Norge i første uke av mai. Ankomsten har gradvis blitt tidligere siden da, og nå er det ikke uvanlig at fluesnapperne ankommer sørlandet omkring 20-25. april. Så 17. april i Fyresdal er en svært tidlig fugl. Ellers har jeg en liten mistanke om at du kan ha sett en annen gåseart enn grågås den 16. april. Dette var nemlig akkurat de dagene da tusenvis av kortnebbgjess lettet fra vinteroppholdsstedene sine i Danmark. På sin vei til Svalbard krysser de Skagerrak og når kysten av Sørlandet øst for Kristiansand. Her bøyer de av langs kysten nordøstover før de flokkvis følger ulike dalfører nordover. Gjess over Fyresdal på denne tiden dreier seg derfor sannsynligvis om kortnebbgjess. De er temmelig nøyaktige i trekkdato år for år, så midt i april er det bare å lytte eller holde utkikk etter dem. De kakler nokså høyllytt, et to-stavelser: gha-gha, gha-gha.

Red. Roar

Flotte fugletegninger

Fuglene byr på et utall arter som motiver for ivrige fugletegnere. Berit Vassli, Kyrkseterøra, har tegnet gulspurv og rødstrupe. Brødrene Håvard (6 år) og Tarjei (7 år) Skotterud, Valle, har tatt for seg to uvanlige fugler. Mens Tarjei har tegnet en stillits, har Håvard tegnet en vierspurv - en buskspurv (slekting av gulspurven) som hekker øst i Hedmark i sumpskog langs elver og bekker.

Fuglevennen takker for de flotte tegningene!

Vierspurv. Tegning: Håvard Skotterud.

*Rødstrupe (over) og gulspurv (under).
Tegninger: Berit Vassli.*

Stillits. Tegning: Tarjei Skotterud.

*Min fugleside er siden hvor du kan fortelle om dine opplevelser, sende inn tegninger, bilder, kommentarer og annet. Send inn til *Fuglevennen*.*

Bokpremier

Blant de som har sendt inn oversikt over fugler til hagefugltellingene (Foringsplassens gjestebok i *Fuglevennen* nr 2 2004), har disse tre blitt trukket ut og får tilsendt bokpremie (boka *Bli kjent med fuglene*):

Trine Johnsrud, 3330 Skotselv
Aud Røssum, Vestre vei 59,
1397 Nesøya
Beathe Arnesen, Bogen i
Kvæfjord, 8400 Sortland

Vi Gratulerer!

Tjeldene kjente igjen klærne

Jeg hadde et tjeldpar som hekket i hagen der jeg bodde helt ned til Fjæra i Borkenes i Nordland. De ble etter hvert fortrolige med min daglige aktivitet, men når ungene vokste til og skulle ringmerkes snudde fortroligheten til angst. Av praktiske grunner benyttet jeg mitt spesielle antrekk til ringmerking. Fuglene var utrolig engstelige når jeg ringmerket ungene, men roet seg ned når jeg gikk og skiftet antrekk. Etterpå fortsatte jeg med hagearbeidet uten å høre et pip fra foreldrene. Dette syntes jeg var merkelig, for foreldrene var fortsatt i hagen. Derfor gikk jeg inn og tok på

Foto: Roar Solheim.

meg ringerkingsantrekket på nytt. Da jeg kom ut ble jeg møtt med høylytte, engstelige skrik. Jeg skiftet til hageantrekket og møtte en harmonisk og

tilfreds tjeldfamilie i hagen. Dette lille eksperimentet viste meg at fuglene var redd for klærne, men ikke personen som befant seg inni dem!

Eiliv Størdal, Levanger

Mange fugler og dyr legger nok mest merke til ytre utseende for å gjenkjenne et annet, «farlig» dyr. Dette kan være et tips når en må eller kommer til å skremme fugl som man ellers ønsker et fortrolig forhold til. Kanskje en idé hver gang fuglekassene skal sjekkes nærmere?

Red. Roar

Fugler kan dø uten å være syke

Mange fikk seg nok en støkk da Mattilsynet midt i februar oppfordret folk om å melde fra dersom de fant døde fugler. Tv, radio og aviser gjorde ikke saken bedre, med oppslag om funn av døde fugler og spørsmål hvorvidt de kunne ha fugleinfluensa. I Agder og Telemark ble det samtidig funnet et betydelig antall døde kattugler. Hva skulle folk tro? Var døde fugler med ett farlige?

Problemet med denne situasjonen er at de fleste fugler fortsetter å dø av samme årsaker som tidligere, selv om fugleinfluensaen skulle dukke opp i Norge. Trolig burde Mattilsynet ha begrenset oppfordringen til å gjelde svaner, ender og vannlevende fugl, da det er blant disse fuglegruppene at fugleinfluensaen ble påvist andre steder i Europa.

Kattuglene langs Sørlandskysten var i en ekstrem situasjon som skyldes flere forhold. Mange kattugleunger kom på vingene i 2005, men utover vinteren avtok mengden av mus og andre byttedyr. Uvanlig mye snø fra 20. januar, og mer snø og streng kulde i mars ble slutten på en lang vinter med lite mat, og ungfuglene døde rett og slett av sult.

Denne kattugla (under) lå død inne i en åpen garasje. Den døde av sult. Kanskje søkte den tilflukt fra mobbende skjærer?

Foto: Roar Solheim.

Foto: Roar Solheim.

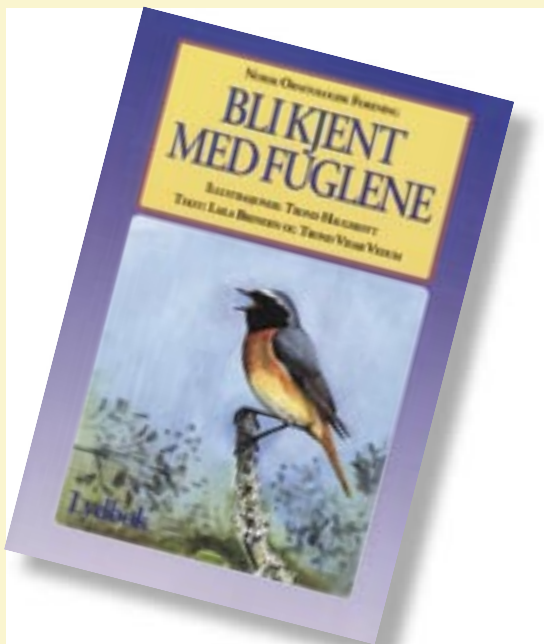
Fiskemåka langs veien (over) er nok helst et trafikkofer, mens munken (under) har hatt et ublidt møte med et vindu.

Foto: Roar Solheim.

LÆR DEG FUGLENES SANG!

Boka *Bli kjent med fuglene* gir deg flotte akvareller, kortfattet tekst og opptak av sangen til 25 av de vanligste fugleartene.

Når du går i skog og mark på forsommeren hører du en rekke fugler som synger av full hals. Du vil imidlertid bare se et fåtall av dem! Hvis du lærer deg fuglenes sang kan turen bli mye mer innholdsrik, og du vet hvilke fugler du har rundt deg uten å ha sett dem.

Det er utgitt mange CD-er med fuglelyder, men ofte inneholder de et stort antall arter. Derfor har vi laget en enkel fuglebok hvor vi presenterer 25 av de vanligste fugleartene i landet med tekst, akvareller og lydopptak på medfølgende CD.

- Bestill Bli kjent med fuglene m/CD på tlf. 73841640, e-post: nof@birdlife.no. Pris kr. 220,- + porto
- Boken leveres også som klassesett med min. fem bøker á kr. 40. En CD pr. klassesett til kr. 160 kommer i tillegg.

www.fuglevennen.no

Fuglevennen

Fuglevennen er bladet for deg som er opptatt av fuglene i nærmiljøet. I *Fuglevennen* vil du få gode tips om fuglekasser, fuglefôring, samt lese om spennende fakta både om fugler, pattedyr, insekter, planter og annet som du kan treffe på i naturen. Er det noe du lurer på om fugler kan du spørre redaksjonen i *Fuglevennen*.

Fuglevennen utgis av Norsk Ornitologisk Forening, i samarbeid med Agder Naturmuseum og Botanisk Hage, Høgskolen i Hedmark og Nettverk for miljølære.

Fuglevennen kommer ut med to nummer i året, ett om våren og ett om høsten. Abonnement koster kr. 90,- pr. år. Alle spørsmål og henvendelser vedrørende abonnement, samt stoff til *Fuglevennen*, sendes til:

**Fuglevennen, Norsk Ornitologisk Forening,
Sandgata 30B, 7012 Trondheim**

telefon: 73 84 16 40 telefax: 73 84 16 41.
e-post: fuglevennen@birdlife.no

Redaksjonen i *Fuglevennen* består av:
Roar Solheim (Ansvarlig redaktør; Agder Naturmuseum og Botanisk Hage)
Trond Vidar Vedum (Høgskolen i Hedmark)
Magne Myklebust og Morten Ree (Norsk Ornitologisk Forening)

Samarbeidspartnere

Høgskolen i Hedmark

Høgskolen i Hedmark har nesten fire tusen studenter fordelt på fem studiesteder. Hedmark har en av landets største lærerutdanninger med et sterkt naturfagmiljø. Naturfag-fordypning, uteskole, natur- og gårdsbarnehager er noen av studiene ved lærerutdanningen. Studenter som velger naturfag-fordypninger får tilbud om studier og forskningsoppgaver på fuglelivet. Ved andre avdelinger ved høyskolen tilbys blant annet bioteknologi, miljøbioteknologi, miljøforvaltning og utmarksforvaltning.
– www.hihm.no

Agder Naturmuseum og Botanisk Hage

Agder naturmuseum er et naturhistorisk museum som ligger i Kristiansand. Museet arbeider med zoologi, botanikk og geologi, hovedsakelig fra Agder-regionen. Museet utgir årbok og rapporter, lager utstillinger, lager ekskursjoner i naturen og har egen skolepedagog med spesielle tilbud til barn og unge.
– www.museumsnett.no/naturmuseum

Nettverk for miljølære

Nettverket er et samarbeid mellom skoler, miljøvernforvaltningen, forskningsinstitusjoner og frivillige organisasjoner - en møteplass hvor skolen både kan hente ut informasjon, og også selv levere egen informasjon som kan komme fellesskapet til nytte.
– www.miljolare.no

